Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 94

TA’LIM RAHBARLARINING IJTIMOIY TASHABBUSKORLIGINI RIVOJLANTIRISHDA JADID MA’RIFIY MEROSINING AKSIOLOGIK SALOHIYATI

Vosidjon Rasuljonovich Abduraxmonov*
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
✉ vosidjon@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ta’lim rahbarining ijtimoiy tashabbuskorligi jadid ma’rifiy merosi bilan qiyosiy o‘rganiladi. Faollik hajmi ta’limiy qiymat yaratishdan ajratiladi. Ehtiyoj, vakolat, resurs, ishtirok va qayta baholash birligi taklif etiladi. Qaror portfelida boshlangan hamda asosli rad etilgan tashabbuslar tahlil qilinadi. Natijalar nazariy bo‘lib, kasbiy dastur samaradorligi tasdiqlanmagan.

Kalit so‘zlar

ta’lim rahbari, ijtimoiy tashabbuskorlik, jadid merosi, ta’limiy qiymat, vakolat, qaror portfeli.

DOI: 10.5281/zenodo.23302282

KIRISH

Ta’lim rahbarining tashabbuskorligini yangi tadbirlar soni bilan o‘lchash tashabbusning ta’limiy maqsadini ikkinchi o‘ringa tushirishi mumkin. Yangi loyiha amaliy ehtiyojni hal etishi ham, mavjud yukni orttirishi ham ehtimol. Shu bois savol rahbarning qanchalik faol ko‘rinishida emas, tashabbusning kim uchun qanday qiymat yaratishida qo‘yiladi. Jadid ma’rifiy merosiga murojaat ushbu savolning tarixiy-intellektual kontekstini ochishga xizmat qiladi.

Abdirashidov va Egamqulova Behbudiyning Turkiston jadidchiligi shakllanishidagi rolini, Qosimov esa uning hayoti va faoliyatini yoritadi [1; 2]. Maqolaning maqsadi tarixiy shaxs faoliyatini hozirgi rahbarning tayyor nusxasiga aylantirish emas, bilimga yo‘naltirilgan tashabbusning maqsad, vakolat va javobgarlik shartlarini nazariy asoslashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tarixiy tadqiqotlar ta’lim ontologiyasi, tashkiliy vakolat, hamkorlikdagi dizayn va subyektlikka doir manbalar bilan qiyoslandi. Sakkiz asar muallif qarashlari, metodik imkoniyat va qo‘llanish chegarasi bo‘yicha tahlil qilindi. Turli sohalardagi rahbarlik tadqiqotlari ta’limga bevosita sababiy dalil sifatida emas, muammo qo‘yish uchun cheklangan analogiya sifatida olindi.

Tahlil birligi alohida tashabbusning qaror yo‘lidir: ehtiyojning aniqlanishi, taklifning asoslanishi, vakolat va resursning belgilanishi, bajarilish hamda qayta baholash. Har bir bo‘g‘inda shaxsiy niyat bilan tekshiriladigan faoliyat farqlandi. Rahbarlar bilan tajriba yoki kuzatuv o‘tkazilmaganligi sababli natijalar nazariy-metodik takliflar sifatida ifodalanadi.

NATIJALAR

Ta’limiy maqsad va tashkiliy faollik. Karpov ta’lim ontologiyasining boshlang‘ich masalalarini, Kasavina esa gumanistik maqsadlar bilan pragmatik talablar munosabatini muhokama qiladi [3; 4]. Mazkur

manbalardan foydalanilgan talqinda ta’limiy faoliyatning maqsadi tashkiliy ko‘rsatkichga to‘liq keltirilmaydi. O‘quvchi uchun tushunish imkoniyati yaxshilanmagan holda hujjatlar sonining ko‘payishi boshqa turdagi natijadir. Har ikkisi kuzatilishi mumkin, lekin ularning ma’nosi aynan emas.

Shuning uchun tashabbusga dastlab “qaysi ehtiyojni hal qiladi?” savoli qo‘yiladi. Ehtiyoj faqat rahbarning tasavvuridan emas, ta’sirlangan tomonlarning bayoni va mavjud faoliyat dalillaridan kelib chiqib aniqlanishi taklif etiladi. Bunda barcha istakni qondirish majburiyati chiqarilmaydi. Vazifa qaysi ehtiyoj tanlangani va nima uchun boshqasi hozircha tanlanmaganini asoslashdir.

Vakolat va resursning muvofiqligi. Woods taqsimlangan rahbarlikda vakolat va kuch munosabatini tahlil qiladi [5]. Bu yondashuv vazifani boshqalarga berish bilan ularga real qaror imkoniyatini berish bir xil emasligini muhokama qilishga asos bo‘ladi. Maqolada tashabbusning har bir ijrochisi uchun vakolat, resurs va javobgarlik mosligi alohida tekshirilishi taklif etiladi. Bajarish imkoni bo‘lmagan majburiyatni topshirish hamkorlikning o‘zi deb baholanmaydi.

Goodall va Stoller klinik rahbarlik va uni tayyorlash yo‘lini tibbiyot kontekstida o‘rganadi [6]. Ushbu natijalar maktab yoki universitet rahbariyatiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirilmaydi. Maqolaga daxldor qiyosiy savol rahbarlik ko‘nikmasi bilan sohaning mazmunini tushunish o‘rtasidagi munosabatdir. Qaysi bilim va tayyorgarlik zarurligi ta’lim tashkiloti turi va rahbarning vazifasiga mos ravishda alohida aniqlanishi kerak.

1-jadval. Ta’lim rahbarining tashabbusini tahlil qilish mezonlari

Mezon	Tahlil savoli	Talqin sharti	Chegara
Ehtiyoj	Muammo kimning tajribasida ko‘rindi?	Bayon mustaqil dalil bilan qiyoslanadi.	Rahbar niyati natija emas.
Maqsad	Qanday ta’limiy qiymat kutilmoqda?	Natija mezoni oldindan izohlanadi.	Tadbir soni sifat emas.
Vakolat	Ijrochining real imkoni bormi?	Resurs va javobgarlik moslashtiriladi.	Vazifa berish erkinlik emas.
Ishtirok	Kimning fikri qarorga ta’sir qildi?	E’tiroz va javob qayd etiladi.	Fikr so‘rash hisobga olish emas.
Portfel	Nima boshlandi, o‘zgardi yoki rad etildi?	Qaror sababi saqlanadi.	Hisobot diagnostika emas.

Qaror portfeli va mas’uliyatli to‘xtatish. Deppeler va Aikens maktab dizaynidagi mas’uliyatli innovatsiyaga doir tadqiqotlarni sharhlaydi [7]. Guillemin ta’limda subyektlashuv tushunchasini Biesta yondashuvi orqali muhokama qiladi [8]. Ushbu manbalar tashabbusni faqat rahbarning obro‘si uchun emas, ta’lim ishtirokchilarining real faoliyati va ovozi bilan bog‘lash imkonini beradi. Biroq maqola ushbu yondashuvlardan tayyor samaradorlik koeffitsiyentini chiqarmaydi.

Amaliy taklif sifatida qaror portfeli ishlab chiqiladi. Unga boshlangan loyiha bilan birga, o‘zgartirilgan va asosli rad etilgan tashabbus ham kiritiladi. Har bir qarorda dastlabki taxmin, qarshi dalil, resurs cheklovi va yakuniy sabab saqlanadi. Bu usul “ko‘p loyiha, yaxshi rahbar” tengligini tekshirishga yordam berishi mumkin. Ba’zan yangi ish boshlamaslik ta’lim jarayonini ortiqcha yukdan asrashga qaratilgan asosli qaror bo‘lishi ehtimoli mavjud.

MUHOKAMA

Portfel yana bir hisobot vositasiga aylanishi xavfi bor. Shu sababli u barcha mayda qarorlarni yozishga emas, ta’lim imkoniyati yoki resurs taqsimotiga sezilarli ta’sir qiluvchi tashabbuslarni tahlil qilishga mo‘ljallanadi. Hujjat hajmi qaror ahamiyatiga mutanosib bo‘lishi taklif etiladi. Portfelning sifati chiroyli matn bilan emas, dalil va qaror o‘rtasidagi bog‘lanish bilan baholanadi.

Yana bir e’tiroz tashabbusni ehtiyoj va muhokamaga bog‘lash shaxsiy ijodkorlikni cheklashidir. Maqola g‘oyaning tug‘ilishiga ruxsat tartibi o‘rnatmaydi. Asoslash talabi g‘oya boshqalarning vaqt, mablag‘ yoki mehnatini talab qiladigan umumiy faoliyatga aylanganda kuchayadi. Xususiy taxmin bilan tashkiliy majburiyat orasidagi farq shu tariqa saqlanadi.

Jadid ma’rifiy merosining rolini ham shu doirada tushunish lozim. Tarixiy faoliyat hozirgi dastur samaradorligining bevosita isboti emas, ta’limning umumiy manfaatga daxldorligini muhokama qilish uchun manbadir. Kelgusi tekshiruvda qaror portfeli, o‘qituvchi tajribasi va ta’lim oluvchi fikri solishtirilishi mumkin. Rahbarning o‘z bahosi yakuniy natija o‘rnida olinmasligi kerak.

XULOSA

Ta’lim rahbarining ijtimoiy tashabbuskorligi faoliyat miqdori bilan emas, ehtiyoj, ta’limiy maqsad va javobgarlikning bog‘lanishi orqali muhokama qilinishi taklif etildi. Jadid merosi ushbu yondashuvga tarixiy va aksiologik yo‘nalish beradi. Vakolat, resurs, ishtirok va qayta ko‘rishning muvofiqligi tashabbusning alohida tahliliy shartlari sifatida ajratildi.

Qaror portfeli tashabbusning ko‘rinadigan natijasidan tashqari, uning asoslanishi va o‘zgarish yo‘lini ham ko‘rsatishga qaratilgan. Ushbu metodik taklifning amaliy samarasi hali tasdiqlanmagan. Uni kasbiy rivojlanish dasturiga kiritishdan oldin tashkilotga qo‘shimcha yuk, baholashning xolisligi va ta’limiy foyda alohida tekshirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdirashidov Z.; Egamqulova N. Mahmudkhoja Behbudi’s Role in the Formation and Development of Turkestan Jadidism // Philology Matters. Vol. 53. No. 3. 2025. (p. 36–55). DOI: 10.36078/987655503
2. Qosimov B. Mahmudxo‘ja Behbudiy // Jadidshunoslik ilmi durdonalari / tuzuvchilar R. Sharipov, I. Sadillayev. Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. 2026. (p. 73–89).
3. Карпов А.О. Начала фундаментальной онтологии образования // Вопросы философии. № 1. 2026. (p. 16–27). DOI: 10.21146/0042-8744-2026-1-16-27
4. Касавина Н.А. Социальное государство: между гуманизмом и прагматизмом // Социологические исследования. № 10. 2018. (p. 34–43). DOI: 10.31857/S013216250002156-4
5. Woods P.A. Authority, power and distributed leadership // Management in Education. Vol. 30. No. 4. 2016. (p. 155–160). DOI: 10.1177/0892020616665779
6. Goodall A.H.; Stoller J.K. The future of clinical leadership: evidence for physician leadership and the educational pathway for new leaders // BMJ Leader. Vol. 1. 2017. (p. 8–11). DOI: 10.1136/leader-2017-000010
7. Deppeler J.; Aikens K. Responsible innovation in school design – a systematic review // Journal of Responsible Innovation. Vol. 7. No. 3. 2020. (p. 573–597). DOI: 10.1080/23299460.2020.1809782
8. Guillemin E. Biesta’s world-centred education: subjectification revisited? // Journal of Philosophy of Education. Vol. 59. No. 2. 2025. (p. 274–289). DOI: 10.1093/jopedu/qhae057